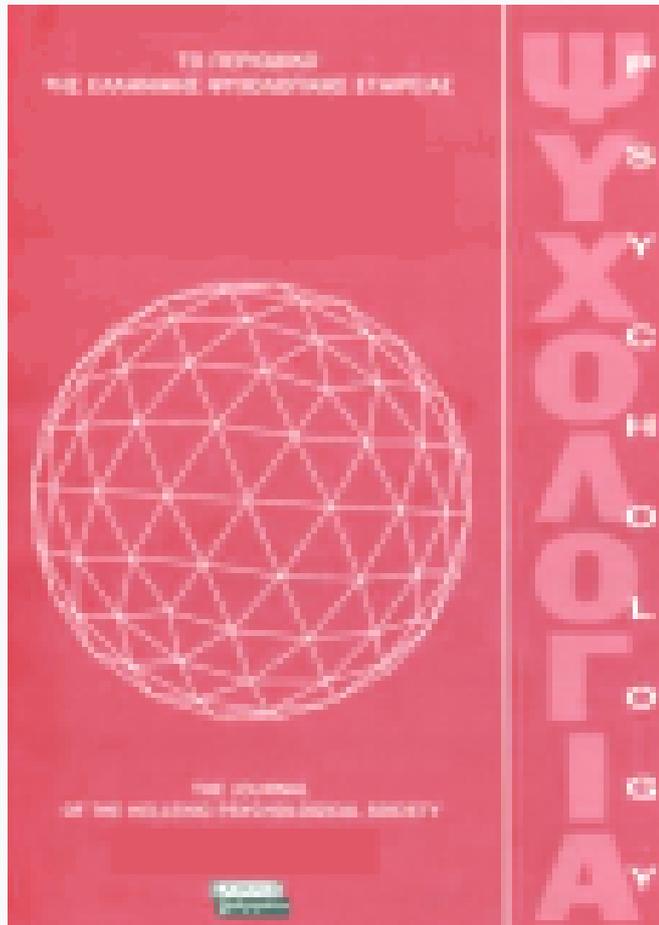

Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society

Vol 7, No 2 (2000)

Factors influencing the formation of feeling of familiarity

Αναστασία Ευκλείδη, Μαρία Πανταζή, Αικατερίνη Γιαζκουλίδου

doi: [10.12681/psy_hps.24259](https://doi.org/10.12681/psy_hps.24259)

Copyright © 2020, Αναστασία Ευκλείδη, Μαρία Πανταζή, Αικατερίνη Γιαζκουλίδου

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

To cite this article:

Ευκλείδη Α., Πανταζή Μ., & Γιαζκουλίδου Α. (2020). Factors influencing the formation of feeling of familiarity. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 7(2), 207–222. https://doi.org/10.12681/psy_hps.24259

Παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση του αισθήματος οικειότητας λέξεων

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΕΥΚΛΕΙΔΗ, ΜΑΡΙΑ ΠΑΝΤΑΖΗ, & ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΓΙΑΖΚΟΥΛΙΔΟΥ
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η έρευνα αυτή αποσκοπούσε να μελετήσει τους παράγοντες που επηρεάζουν το αίσθημα οικειότητας (ΑΟΙ) και της συγγενούς προς αυτό εκτίμησης του πόσο καλά γνωρίζει κάποιος μια λέξη (ΕΓΝΩ). Οι υποθέσεις που ελέγχθηκαν προέβλεπαν ότι το ΑΟΙ θα επηρεάζεται από την εκτίμηση συχνότητας (ΕΣΥΧ) των προηγούμενων επαφών με τη λέξη-ερέθισμα και από τη σημασιολογική επεξεργασία της λέξης-ερέθισμα, αν και αυτή η σχέση θα διαφοροποιείται ανάλογα με τη συνειρμική αξία της λέξης. Η ΕΓΝΩ θα επηρεάζεται κυρίως από τη σημασιολογική επεξεργασία ενώ η λεκτική ικανότητα του ατόμου θα επηρεάζει και το ΑΟΙ και την ΕΓΝΩ. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε 248 μαθητές 1ης, 2ας, και 3ης Γυμνασίου και των δύο φύλων. Οι μαθητές εξετάστηκαν με έργα λεκτικής ικανότητας. Τους ζητήθηκε, επίσης, να δώσουν σε δύο λέξεις-ερέθισμα ('περιστολή' και 'συναναστροφή'), οι οποίες διέφεραν στη συνειρμική τους αξία, (α) μεταμνημονικές εκτιμήσεις για το ΑΟΙ, ΕΣΥΧ, εκτίμηση προσφάτου (ΕΠΡΟ), και ΕΓΝΩ και (β) απαντήσεις σε έργα σημασιολογικής ευχέρειας (παραγωγή συνειρμών, παραγωγή προτάσεων, και ορισμό). Τα δεδομένα αναλύθηκαν με ανάλυση διαδρομών και βρέθηκε ότι η συνειρμική αξία των λέξεων επηρεάζει μερικώς το πρότυπο των σχέσεων μεταξύ των μεταμνημονικών εκτιμήσεων και των επιδόσεων στα έργα λεκτικής ικανότητας και σημασιολογικής ευχέρειας. Ωστόσο και στις δύο λέξεις-ερέθισμα το ΑΟΙ επηρεαζόταν από την ΕΣΥΧ και όχι από την ΕΠΡΟ, ενώ η ΕΓΝΩ δεν επηρεαζόταν από τη σημασιολογική ευχέρεια.

Λέξεις-κλειδιά: Λέξεις κλειδιά: Αίσθημα οικειότητας, Μεταμνήμη, Συνειρμική αξία.

Στην έρευνα της μνήμης τα τελευταία χρόνια είναι γνωστό ότι μπορούμε να διαφοροποιήσουμε τη διαδικασία πρόσβασης στις μνημονικές πληροφορίες (πράγμα το οποίο δεν απαιτεί αναγκαστικά συνειδητή ενημερότητα) από τις εμπειρίες που συνοδεύουν την ανάκτησή τους σε συνειδητό επίπεδο (Klatzky, 1984). Τέτοιες εμπειρίες, για παράδειγμα, είναι το αίσθημα ότι γνωρίζουμε κάτι ή ότι το θυμόμαστε. Το *αίσθημα ότι*

γνωρίζουμε (ΑΟΓ) αποτελεί την πρώτη ένδειξη ότι κάτι το αναγνωρίζουμε και μπορούμε να το θυμηθούμε ενώ το αίσθημα "θυμάμαι" αφορά την ίδια την ανάκληση, ότι δηλαδή ανακαλούμε τη ζητούμενη πληροφορία από τη μνήμη μας.

Υπάρχει, όμως, και μια άλλη εμπειρία: Το αίσθημα ότι κάτι μας είναι οικείο. Το *αίσθημα οικειότητας* (ΑΟΙ) μας πληροφορεί ότι κάτι είναι γνωστό, το έχουμε ξανασυναντήσει στο παρελθόν

και άρα μπορούμε να το επεξεργαστούμε (ή να το θυμηθούμε), ακόμη και αν αδυνατούμε να ανακαλέσουμε λεπτομέρειες της προηγούμενης εμπειρίας με αυτό (Whittlesea, 1993). Αντιστοίχως, αίσθημα ότι κάτι δε μας είναι οικείο, μας οδηγεί σε αντιμετώπισή του σαν να το συναντούμε για πρώτη φορά, σαν κάτι άγνωστο, ακόμη και αν το έχουμε συναντήσει στο παρελθόν. Το ΑΟΙ φαίνεται συγγενές προς το ΑΟΓ διότι και τα δύο προϋποθέτουν οικειότητα, δηλαδή προηγούμενη εμπειρία με το στοιχείο που αναγνωρίζεται ως οικείο ή γνωστό. Το ερώτημα είναι αν τα δύο αισθήματα διαφοροποιούνται μεταξύ τους και ως προς τι.

Το ΑΟΓ γίνεται ιδιαίτερα εμφανές όταν προσπαθούμε να ανακαλέσουμε κάτι και αποτυχαίνουμε, παρόλο που αισθανόμαστε ότι το γνωρίζουμε. Πλήθος ερευνών έχει επικεντρωθεί στη μελέτη του ΑΟΓ, στον ορισμό του και στις σχέσεις του με άλλα αισθήματα που βιώνει κανείς κατά την επιτέλεση γνωστικών έργων (Connie & Mullennix, 1990. Metcalfe, Schwartz, & Joaquim, 1983. Reder & Ritter, 1992). Φαίνεται όμως ότι η εκτίμηση του ΑΟΓ γίνεται στο τέλος της γνωστικής επεξεργασίας ενός στοιχείου. Οι Reder (1987, 1988), Reder και Ritter (1992), Schreiber και Nelson (1993) θεωρούν ότι το ΑΟΓ αντιστοιχεί σε ένα σύντομο στάδιο πριν την ανάκληση, κατά το οποίο τα άτομα κρίνουν την αναμενόμενη δυνατότητα ανάκλησης του ζητούμενου θέματος. Είναι, δηλαδή, ένα στάδιο που λαμβάνει χώρα συχνά, αλλά γίνεται αντιληπτό μόνο στις περιπτώσεις όπου η ανάκληση δεν είναι επιτυχής. Κατά συνέπεια, παρά τη φαινομενική ομοιότητα του ΑΟΙ με το ΑΟΓ, μια και τα δύο αφορούν τη δυνατότητα μνημονικής ανάκλησης πληροφοριών, το ΑΟΙ αφορά κρίση ή εκτίμηση που συνδέεται με την ύπαρξη προηγούμενης σχετικής γνώσης κατά την έναρξη της γνωστικής επεξεργασίας, ενώ το ΑΟΓ με την εκτίμηση ύπαρξης της ζητούμενης απάντησης κατά τη φάση παραγωγής της αντίδρασης. Η έρευνα που παρουσιάζεται στη μελέτη αυτή αφορά το αίσθημα οικειότητας και παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωσή του. Παράλληλα επιδιώκεται

να συσχετισθεί το ΑΟΙ με την εμπειρία του 'γνωρίζω' και έμμεσα του ΑΟΓ, για να ελεγχθεί αν το ΑΟΙ συνδέεται με την έναρξη της γνωστικής επεξεργασίας και το 'γνωρίζω' με την παραγωγή της αντίδρασης. Στο κείμενο που ακολουθεί θα γίνει πρώτα μια ανασκόπηση της βιβλιογραφίας με στόχο να διαφανεί αν η μέχρι τώρα έρευνα εξηγεί ποιες μνημονικές διεργασίες βρίσκονται στο υπόβαθρο της μνημονικής ανάκτησης, δηλαδή της αναγνώρισης και της ανάκλησης, και αν αυτές είναι υπεύθυνες και για τη διαμόρφωση του ΑΟΙ.

Οικειότητα και μνημονική ανάκτηση

Η οικειότητα έχει συζητηθεί από παλιά μέσα από τη μελέτη της μνημονικής διαδικασίας της αναγνώρισης. Η διαφοροποίηση του αισθήματος οικειότητας από αυτές καθαυτές τις μνημονικές διεργασίες που σχετίζονται με την οικειότητα, όμως, δε φαίνεται να γινόταν στις παλαιότερες έρευνες. Και αυτό διότι το ΑΟΙ ταυτιζόταν με την απάντηση σε ένα έργο αναγνώρισης. Είναι γνωστή στην έρευνα της μνήμης η διάκριση ανάμεσα σε δύο πειραματικά πρότυπα της ανάκτησης: στην αναγνώριση και στην ανάμνηση ή ανάκληση. Κατά την αναγνώριση, το άτομο απλώς αναφέρει αν αναγνωρίζει, δηλαδή αν έχει συναντήσει προηγουμένως ένα ερέθισμα που του παρουσιάζεται (και το οποίο μπορεί να συμπεριλαμβανόταν ή όχι σε έναν αρχικό κατάλογο στοιχείων που είχε δοθεί για εκμάθηση). Αντιθέτως, κατά την ανάκληση, το άτομο θα πρέπει να θυμηθεί αυτά καθαυτά τα στοιχεία που έχουν παρουσιαστεί προηγουμένως, π.χ., να ανακαλέσει τα στοιχεία ενός καταλόγου. Οι δύο αυτές καταστάσεις σε επίπεδο υποκειμενικής εμπειρίας αντιστοιχούν στο "γνωρίζω" και στο "θυμάμαι", αντιστοίχως (Dewhurst & Hitch, 1997. Klatzky, 1984). Η οικειότητα συνδέεται με την απάντηση "γνωρίζω". Η υπόθεση είναι ότι η απάντηση ότι κάτι είναι γνωστό οφείλεται σε προηγούμενη εξοικείωση ή επαφή με αυτό. Ένα βασικό ερώτημα, λοιπόν, που έχει τεθεί στην έρευνα της μνημονικής αναγνώρισης είναι ποιες νοητι-

κές διαδικασίες συμβάλλουν στη διαμόρφωση του αισθήματος ότι “γνωρίζω” και αν αυτές σχετίζονται με τις διαδικασίες που βρίσκονται στο υπόβαθρο του αισθήματος “θυμάμαι”.

Από τους πρώτους που ασχολήθηκαν με το θέμα αυτό ήταν ο Underwood (1971) και οι Anderson και Bower (1972, 1974). Έκτοτε το θέμα συζήτησαν οι Mandler (1980), Baddeley (1982), και Klatzky (1984) αλλά συνεχίζει να προσελκύει το ενδιαφέρον των ερευνητών μέχρι σήμερα. Η υπόθεση που διατύπωσαν οι Anderson και Bower (1972, 1974) είναι ότι η οικειότητα ίχνους του αρχικού στοιχείου. Το ίχνος αυτό ενεργοποιείται από την παρουσίαση του νέου στοιχείου. Αν η αναπαράσταση του νέου στοιχείου ταυτίζεται με την υπάρχουσα αναπαράσταση, τότε αναγνωρίζουμε το νέο στοιχείο ως κάτι γνωστό, ότι δηλαδή έχει εμφανιστεί στο παρελθόν. Για να καταλήξει το άτομο στην απόφαση για το αν “γνωρίζει” ή “δε γνωρίζει” κάτι θα πρέπει η ενεργοποίηση της υπάρχουσας αναπαράστασης να φθάσει ένα κρίσιμο όριο, πάνω από το οποίο το στοιχείο θεωρείται ότι είναι παλιό (γνωστό) (βλ. Mandler, 1980). Αυτή είναι η υπόθεση της έντασης του ίχνους ή της οικειότητας. Το μοντέλο υποθέτει ότι υπάρχουν δύο κριτήρια απάντησης: το κριτήριο “θυμάμαι”, που είναι πιο αυστηρό, και το κριτήριο “γνωρίζω”, που είναι πιο επιεικές και οδηγεί σε θετική αντίδραση αναγνώρισης (βλ. και Gardiner & Gregg, 1997). Κατά τους Gardiner και Java (1993) το “θυμάμαι” επηρεάζεται από παράγοντες εννοιολογικούς και παράγοντες προσοχής ενώ το “γνωρίζω” όχι.

Το ερώτημα που τίθεται σε σχέση με την υπόθεση της έντασης του ίχνους ή της οικειότητας είναι ποιοι παράγοντες επηρεάζουν την οικειότητα. Ο Underwood (1971) είχε υποστηρίξει ότι η αναγνώριση ενός στοιχείου είναι συνάρτηση της συχνότητας των προηγούμενων εμφανίσεών του. Η συχνότητα προσδιορίζει την οικειότητα του στοιχείου. Το ίδιο υποστηρίζουν και οι Guttentag και Carroll (1997). Η αρχική άποψη, επομένως, ήταν ότι η αναγνώριση, ως μνημονική διαδικασία, προϋποθέτει οικειότητα προς το ζη-

τούμενο στοιχείο, και η οικειότητα επηρεάζεται από τη συχνότητα των προηγούμενων εμφανίσεων. Αντιθέτως η ανάκληση προϋποθέτει διερεύνηση των σχετικών με το στοιχείο συνειρμών (Klatzky, 1984).

Εκτός από τη συχνότητα των προηγούμενων εμφανίσεων, ένας άλλος παράγοντας που επηρεάζει την οικειότητα είναι η αντιληπτική ομοιότητα του νέου στοιχείου με το παλιό. Η διαδικασία της αντιληπτικής ταύτισης είναι άμεση, ταχεία και γίνεται αυτόματα. Έτσι οδηγεί σε αναγνώριση προτού αρχίσει η εννοιολογική διερεύνηση, η οποία μπορεί να είναι σκόπιμη. Με άλλα λόγια, η αναγνώριση ως απόρροια οικειότητας στηρίζεται περισσότερο σε αυτοματοποιημένες διαδικασίες, όπως η αντιληπτική αναγνώριση (βλ. Gregg & Gardiner, 1994), ενώ η ανάκληση στηρίζεται σε διαδικασίες εννοιολογικής και συνειρμικής διερεύνησης, που ελέγχονται από την προσοχή και γι’ αυτό είναι πιο βραδείες (Klatzky, 1984).

Διαφορετική είναι η άποψη των Anderson και Bower (1972, 1974), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι η αναγνώριση μιας λέξης προϋποθέτει προσέγγιση της σχετικής αναπαράστασης και προσδιορισμό σημάτων, τα οποία υποδηλώνουν ότι η συγκεκριμένη αναπαράσταση ήταν μέρος του καταλόγου, τον οποίο είχε μελετήσει το άτομο. Αυτή η άποψη όμως αποκλείει τη δυνατότητα να υπάρχει πρώτα μια εκτίμηση οικειότητας, μια απλή διαπίστωση ότι το συγκεκριμένο στοιχείο, όπως, π.χ., ένα πρόσωπο, μας θυμίζει κάτι, αλλά δεν ξέρουμε τι ακριβώς, και μετά διερεύνηση στοιχείων που οδηγούν σε ανάκληση (Mandler, 1980). Οι Anderson και Bower, κατά συνέπεια, συνδέουν την αναγνώριση λιγότερο με την οικειότητα και περισσότερο με τη σημασιολογική μνήμη. Αντιθέτως, οι Conway, Gardiner, Perfect, Anderson, και Cohen (1997) θεωρούν ότι θα πρέπει να υποθέσουμε ότι υπάρχει ένα συνεχές στην ανάκληση, που ακολουθεί τη διαβάθμιση “μαντεύω”, “αίσθημα οικειότητας”, “γνωρίζω”, και τέλος, “θυμάμαι”. Το “θυμάμαι” αντιστοιχεί στην επεισοδιακή μνήμη (πληροφορίες που αφορούν το συγκεκριμένο στοιχείο στο συγκεκρι-

κριμένο κατάλογο) ενώ το “γνωρίζω” στη σημασιολογική μνήμη, τη γενικότερη γνώση που διαθέτουμε για τη σημασία του στοιχείου.

Αυτή η επέκταση της αρχικής θεωρίας των Anderson και Bower (1972, 1974) ουσιαστικά αποδέχεται τη δυνατότητα να υπάρχουν στην αναγνώριση δύο διαφορετικά είδη διαδικασιών: αναγνώριση που οφείλεται στην οικειότητα και αναγνώριση που οφείλεται σε εννοιολογική διερεύνηση. Η δεύτερη προϋποθέτει περαιτέρω διερεύνηση της μακρόχρονης μνήμης, η οποία ξεκινά όταν το αρχικό ΑΟΙ είναι χαμηλό και η ανάκληση του στοιχείου ελλιπής. Αυτή η διερεύνηση μπορεί να καταλήξει σε πλήρη αναγνώριση του στοιχείου ή συνειδητοποίηση ότι η αρχική αναγνώριση ήταν εσφαλμένη (Mandler, 1980). Άρα μπορεί να υπάρξει αναγνώριση που να στηρίζεται στην οικειότητα, σε μια άμεση και ταχεία εκτίμηση της ύπαρξης ή μη προηγούμενου σχετικού ίχνους, και αναγνώριση που να στηρίζεται σε βραδείες διαδικασίες κατευθυνόμενης διερεύνησης που σχετίζονται με την ανάκληση (Gardiner & Gregg, 1997. Gardiner & Java, 1993. Klatzky, 1984. Mandler, 1980).

Κατά τους Wallace, Stewart, Shaffer, και Wilson (1998), η αναγνώριση λέξεων προϋποθέτει μια αρχική ταύτιση των αισθητηριακών πληροφοριών (ακουστική, οπτική μορφή της λέξης). Εφόσον επιτευχθεί αυτή η ταύτιση, η λεξιλογική ενεργοποίηση μετακινείται προς την κατεύθυνση του νοήματος, πράγμα που πετυχαίνεται μέσω της ενεργοποίησης σημασιολογικά σχετικών λέξεων. Οι ενεργοποιημένες λέξεις αποκτούν οικειότητα ως αποτέλεσμα της ενεργοποίησής τους, η οποία προσφέρει τη βάση για αναμνήσεις, τόσο πραγματικές όσο και φανταστικές.

Στο ίδιο μήκος κύματος κινούνται και οι

Nelson, McKinney, Gee, και Janczura (1998), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι η μελέτη μιας οικείας λέξης ενεργοποιεί τους συνειρμούς της και δημιουργεί μια άδηλη αναπαράσταση στη μακρόχρονη μνήμη. Η νέα λέξη που δίνεται, και ζητείται από το άτομο να την αναγνωρίσει, επίσης, ενεργοποιεί τους συνειρμούς της. Έτσι, η μνημονική επίδοση προσδιορίζεται από μια δειγματοληπτική διαδικασία, η οποία ενεργεί επί της τομής των πληροφοριών που ενεργοποιούνται από την υπάρχουσα και τη νέα λέξη. Κατά συνέπεια, οι συνειρμοί μιας οικείας λέξης μπορούν να ασκήσουν μια ισχυρή επίδραση τόσο στην αντίδραση αναγνώρισης όσο και της ανάκλησης.

Συνοψίζοντας μπορούμε να πούμε ότι η τρέχουσα άποψη είναι ότι αναγνώριση μπορεί να υπάρξει μέσα από δύο είδη διαδικασιών: α) Διαδικασίες που σχετίζονται με την οικειότητα και επηρεάζονται από τη συχνότητα και αντιληπτική ομοιότητα. β) Διαδικασίες που σχετίζονται με την ανάκληση, και έχουν να κάνουν με τη σημασιολογική διερεύνηση, συνειρμική ή εννοιολογική (Dewhurst & Hitch, 1997. Horton & Pavlick, 1993. Klatzky, 1984. Yonelinas, 1995). Αυτή η παραδοχή όμως αφορά την αναγνώριση και όχι το ΑΟΙ, αυτό καθαυτό. Το αίσθημα οικειότητας, όπως είδαμε, κατά τους Conway et al. (1997), διαφοροποιείται από το “γνωρίζω”, δηλαδή δεν αντιστοιχεί πλήρως στην αναγνώριση.

Αίσθημα οικειότητας

Το αίσθημα οικειότητας (ΑΟΙ) στην πραγματικότητα είναι μεταμνημονική εμπειρία¹, είναι μια εκτίμηση που αφορά τη μνήμη αλλά δεν ταυτίζει-

1. Μεταμνήμη. Στη σύγχρονη βιβλιογραφία ένας όρος που χρησιμοποιείται για να περιγράψει τα διάφορα αισθήματα, εκτιμήσεις, εμπειρίες, και ιδέες που αφορούν τη μνήμη είναι αυτός της “μεταμνήμης”. Η μεταμνήμη είναι μια έκφανση της μεταγνώσης και αφορά το τι γνωρίζει το άτομο για τη μνήμη του (Flavell, 1979. Flavell & Wellman, 1977). Η μεταμνήμη μπορεί να πάρει τη μορφή ιδεών που έχει το άτομο για το τι είναι και πώς λειτουργεί η μνήμη ή ποιες στρατηγικές μπορεί να εφαρμόσει κάποιος για να πετύχει καλύτερη ανάκληση. Αυτή η πλευρά της μεταμνήμης εκφράζει μεταγνωστική γνώση. Η μεταμνήμη μπορεί, επίσης, να πάρει τη μορφή αισθημάτων για

ται με αυτήν. Οι Jacoby, Kelley, και Dywan (1989) και ο Whittlesea (1993) υποστήριξαν ότι το ΑΟΙ αποτελεί έκφραση μιας συμπερασματικής διαδικασίας σχετικά με την πηγή της ευχέρειας στη γνωστική επεξεργασία. Οι άνθρωποι, με άλλα λόγια, εκτιμούν την ευχέρεια που έχουν κατά την επεξεργασία ενός στοιχείου και προσπαθούν να συναγάγουν την αιτία αυτής της ευχέρειας. Όταν αποδίδουν την ευχέρεια σε κάποια πηγή του παρελθόντος, ότι δηλαδή έχουν συναντήσει το συγκεκριμένο στοιχείο στο παρελθόν, τότε έχουν το αίσθημα της οικειότητας. Αυτό το συμπέρασμα συνήθως αντιστοιχεί στα πράγματα, διότι η προηγούμενη εμπειρία με κάτι διευκολύνει τη μετέπειτα επεξεργασία του. Ωστόσο, μπορεί να γίνει λανθασμένη αιτιακή απόδοση και το άτομο να έχει "ψευδαίσθηση" της οικειότητας. Δηλαδή να θεωρεί ότι κάτι είναι οικείο ενώ δεν το έχει συναντήσει στο παρελθόν.

Ο Whittlesea (1993) βρήκε ότι το ΑΟΙ μπορεί να δημιουργηθεί όχι μόνο όταν υπάρχει αντιληπτική ευχέρεια στην επεξεργασία ενός ερεθίσματος, αλλά και όταν υπάρχει ευχέρεια στην εννοιολογική επεξεργασία. Μάλιστα υποστήριξε ότι οι άνθρωποι είναι ιδιαίτερα ευαίσθητοι στην ιστορία των παρόντων συμβάντων, έτσι που άλλοτε να αποδίδουν την ευχέρεια επεξεργασίας στο παρελθόν και άλλοτε στο παρόν.

Υπάρχουν, επίσης, και άλλα ερευνητικά δεδομένα που έχουν δείξει ότι στην τελική κρίση του ατόμου για το αν το εξεταζόμενο θέμα είναι οικείο ή όχι παρεμβαίνουν εκτιμήσεις που αφορούν τη συχνότητα προηγούμενων εμφανίσεων του στοιχείου (εκτίμηση συχνότητας, ΕΣΥΧ), όπως επίσης, και πόσο πρόσφατη ήταν η εμφάνιση (εκτίμηση του προσφάτου, ΕΠΡΟ) (Ευκλείδη, Σαμαρά, & Πετροπούλου, 1996). Η εκτίμηση του προσφάτου έχει να κάνει με την ιστορία των

συμβάντων, τη χρονική εγγύτητα της σχετικής επαφής με το στοιχείο, και όχι απλώς τη συχνότητα εμφάνισης. Τα ίδια αυτά ερευνητικά δεδομένα συνηγορούν στην ύπαρξη θετικής συσχέτισης μεταξύ των δύο αυτών εκτιμήσεων, δηλαδή της συχνότητας και του προσφάτου, με το ΑΟΙ προς το εξεταζόμενο θέμα.

Συνοψίζοντας όσα αναφέρθηκαν παραπάνω μπορούμε να πούμε ότι το ΑΟΙ στο παρελθόν είχε συνδεθεί με την αναγνώριση λεκτικού υλικού και είχε αποδοθεί στην ενεργοποίηση υπάρχοντων μνημονικών ιχνών. Η ύπαρξη μνημονικών ιχνών προϋποθέτει προηγούμενη επαφή με το ερέθισμα και η ενεργοποίηση του ίχνους είναι ανάλογη της συχνότητας επαφής ή αντιληπτικής ομοιότητας με το σχετικό ερέθισμα. Μια δεύτερη εκδοχή είναι ότι η απόφαση για το αν κάτι μας είναι οικείο ή όχι στηρίζεται στην ύπαρξη συνειρμών σχετικών με το ερέθισμα. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι στην πρώτη περίπτωση της συχνότητας επαφής, μιλούμε για ίχνος που αφορά κατά κύριο λόγο αντιληπτικά ή εξωτερικά χαρακτηριστικά του ερεθίσματος, ενώ στη δεύτερη, δηλαδή τη σύνδεση του ερεθίσματος με άλλη σχετική γνώση, σε σημασιολογικά χαρακτηριστικά του ερεθίσματος. Αυτές τις δύο πηγές που συμβάλλουν στη δημιουργία του ΑΟΙ δέχεται και ο Whittlesea (1993), μόνο που θεωρεί ότι το ΑΟΙ δεν είναι μια άμεση αντανάκλαση των δύο αυτών πηγών αλλά προϊόν συμπερασματικών διεργασιών σχετικά με το αν η ευχέρεια επεξεργασίας οφείλεται σε παράγοντες του παρόντος ή του παρελθόντος. Το ΑΟΙ, κατά τον Whittlesea, προϋποθέτει το συμπέρασμα ότι η ευχέρεια επεξεργασίας οφείλεται σε παράγοντες παρελθόντος.

το αν μπορούμε να θυμηθούμε κάτι ή αν αναγνωρίζουμε κάτι ως γνωστό, αν ανακαλούμε πού και πότε το συναντήσαμε, ή πόσο συχνά, και πόσο πρόσφατα το έχουμε ξανασυναντήσει. Αυτά τα αισθήματα ή εκτιμήσεις συνιστούν μεταγνωστικές εμπειρίες. Το ΑΟΙ είναι μια μεταγνωστική εμπειρία που αφορά τη μνήμη, άρα είναι μεταμνημονική εμπειρία.

Στόχοι και υποθέσεις της έρευνας

Η παρούσα έρευνα αποσκοπούσε να διερευνηθεί, πρώτον, τις σχέσεις του ΑΟΙ με άλλες μεταμνημονικές εμπειρίες, όπως η εκτίμηση συχνότητας (ΕΣΥΧ) και προσφάτου (ΕΠΡΟ), καθώς και με την ευχέρεια σημασιολογικής επεξεργασίας, όπως φαίνεται σε έργα παραγωγής συνειρμών, εννοιολογικού ορισμού, και παραγωγής προτάσεων. Δεύτερον, να διερευνηθεί τις σχέσεις του ΑΟΙ με την εκτίμηση του "πόσο καλά γνωρίζει" (ΕΓΝΩ) το άτομο τη λέξη-ερέθισμα. Στην έρευνα αυτή δεν ήταν δυνατό να μετρήσουμε το ΑΟΓ, διότι αυτό είναι εμφανές όταν δεν μπορεί να ανακαλέσει κάποιος τη λέξη-στόχο ενώ γνωρίζει ότι την κατέχει. Η εκτίμηση "πόσο καλά γνωρίζει" το άτομο τη λέξη-ερέθισμα, όταν δοθεί μόλις εμφανιστεί η λέξη, μπορεί να θεωρηθεί πρόδρομη εκτίμηση του ΑΟΓ, κατά τη φάση αναγνώρισης και όχι κατά την ανάκτηση. Ενδεχομένως μπορεί να αποτελεί ένδειξη του πλήθους των σημασιολογικών πληροφοριών που διαθέτει το άτομο για τη λέξη-ερέθισμα και όχι απλώς της οικειότητας που οφείλεται σε συχνότητα ή αντιληπτική ομοιότητα. Υπ' αυτή την έννοια είναι μια πιο κοντινή προς το "γνωρίζω" εκτίμηση από ό,τι προς το ΑΟΙ. Ο στόχος ήταν να φανεί αν η ΕΓΝΩ συνδέεται περισσότερο με τη σημασιολογική επεξεργασία και λιγότερο με τη συχνότητα ενασχόλησης με τη λέξη-ερέθισμα, αντίθετα προς το ΑΟΙ. Τρίτον, να μελετήσει τις επιδράσεις που ασκεί η λεκτική ικανότητα στις μεταμνημονικές εμπειρίες ΑΟΙ και ΕΓΝΩ, μια και η λεκτική ικανότητα συνδέεται με τη γλωσσική και σημασιολογική επεξεργασία. Τέλος, να διερευνηθεί αν οι παράγοντες που επηρεάζουν το ΑΟΙ και την ΕΓΝΩ διαφοροποιούνται ανάλογα με τη συνειρμική αξία² της λέξης-ερέθισμα, μια και αυτή η παράμετρος αποτελεί ένα αντικειμενικό μέτρο των συνειρμικών συνδέσεων

της λέξης, και, έμμεσα, της ευχέρειας στη σημασιολογική επεξεργασία.

Οι υποθέσεις της έρευνας ήταν οι εξής:

1. Αν το ΑΟΙ συνδέεται με τη συχνότητα προηγούμενων εμφανίσεων μιας λέξης, τότε το ΑΟΙ θα συσχετίζεται με την ΕΣΥΧ, που αφορά την υποκειμενική εκτίμηση του ατόμου για τη συχνότητα αυτή. Το ΑΟΙ δε θα συσχετίζεται με την ΕΠΡΟ, διότι το πρόσφατο αναφέρεται στην τελευταία από τις επαφές που είχε το άτομο με τη λέξη-ερέθισμα, άρα αποτελεί προσδιορισμό παροντικό και όχι παρελθοντικό, που χαρακτηρίζει το ΑΟΙ.

2. Αν το ΑΟΙ συνδέεται με τη σημασιολογική επεξεργασία, τότε θα συσχετίζεται με την επίδοση σε έργα ορισμού, παραγωγής συνειρμών, και προτάσεων. Ωστόσο, η σχέση αυτή θα πρέπει να επηρεάζεται από τη συνειρμική αξία των λέξεων-ερεθισμάτων, αν δηλαδή υπάρχει πλούσιο σημασιολογικό υπόβαθρο πάνω στο οποίο να στηριχθεί η σχετική επίδοση.

3. Αν η ΕΓΝΩ διαφέρει από το ΑΟΙ και συνδέεται μόνο με τη σημασιολογική επεξεργασία, τότε θα συσχετίζεται με την επίδοση στα έργα ορισμού, παραγωγής συνειρμών, και προτάσεων αλλά όχι με τις ΕΣΥΧ και ΕΠΡΟ.

4. Εφόσον η λεκτική ικανότητα συνδέεται με τη λεξιλογική γνώση και τις σχέσεις μεταξύ των λέξεων, θα πρέπει να επηρεάζει άμεσα την ευκολία / ευχέρεια αναγνώρισης των λέξεων-ερεθισμάτων και κατά συνέπεια το ΑΟΙ. Επίσης, κατά μείζονα λόγο θα πρέπει να επηρεάζει το ΕΓΝΩ.

Μέθοδος

Σχέδιο της έρευνας

Για την απάντηση των ερωτημάτων της έρευνας εφαρμόστηκε το ακόλουθο πειραματικό σχέδιο. Οι συμμετέχοντες εξετάστηκαν αρχικά με

2. Η συνειρμική αξία μιας λέξης ορίζεται ως ο μέσος όρος των συνειρμών που παράγει ένα σύνολο ατόμων στη λέξη αυτή σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα (Μάνιου-Βακάλη, Κωσταρίδου-Ευκλείδη, & Συγκολλίτου, 1979).

έργα λεκτικής ικανότητας (συναγωγή συμπερασμάτων, λεξιλόγιο, συνώνυμα, και αντίθετα). Στη συνέχεια τους δόθηκε μια λέξη-ερέθισμα, για την οποία έδωσαν αρχικά μεταμνημονικές εκτιμήσεις όπως το αίσθημα οικειότητας, η εκτίμηση συχνότητας, η εκτίμηση προσφάτου, και το πόσο καλά γνώριζαν τη λέξη. Η φάση αυτή ήταν η 'φάση πριν τη σημασιολογική επεξεργασία' (π). Στη συνέχεια δινόταν πάλι η ίδια λέξη-ερέθισμα και ζητούνταν από τους συμμετέχοντες να εκτελέσουν τρία έργα που είναι ενδεικτικά σημασιολογικής επεξεργασίας (παραγωγή συνειρμών, προτάσεων, ορισμός). Μετά την ολοκλήρωση των έργων αυτών ζητούνταν πάλι μια εκτίμηση για το πόσο καλά γνώριζαν τη λέξη. Η φάση αυτή ήταν η 'φάση μετά τη σημασιολογική επεξεργασία' (μ). Η ίδια διαδικασία ακολουθιόταν στη συνέχεια και με τη δεύτερη λέξη-ερέθισμα, η οποία διέφερε αντικειμενικά από την πρώτη ως προς τη συνειρμική της αξία. Πρώτα δόθηκε η λέξη-ερέθισμα μικρής συνειρμικής αξίας και μετά η μεγάλης συνειρμικής αξίας.

Συμμετέχοντες

Στην έρευνα έλαβαν μέρος 248 μαθητές 13-15 χρονών. Ειδικότερα συμμετείχαν 89 μαθητές της Α' Γυμνασίου, 79 της Β' Γυμνασίου και 80 της Γ' Γυμνασίου. Συνολικά υπήρχαν 135 αγόρια και 113 κορίτσια. Οι συμμετέχοντες προέρχονταν από τρία διαφορετικά σχολεία, τα οποία αντιστοιχούσαν σε περιοχές διαφορετικού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου.

Έργα

Λεκτική ικανότητα. Η λεκτική ικανότητα μετρήθηκε με τέσσερα έργα, τα οποία μετρούσαν συναγωγή συμπερασμάτων, λεξιλόγιο, συνώνυμα, και αντίθετα (βλ. Ekstrom, French, & Harman, 1976). Ειδικότερα:

Στο *έργο συναγωγής συμπερασμάτων* οι μαθητές έπρεπε να διαλέξουν ένα από πέντε συμπεράσματα που δίνονταν, στηριζόμενοι μόνο

στις πληροφορίες που έπαιρναν από την περιγραφή μιας κατάστασης. Η περιγραφή αυτή αντιστοιχούσε σε ορισμένη λογική σχέση. Τους δόθηκαν πέντε τέτοια θέματα, το καθένα από τα οποία εξέταζε διαφορετική λογική σχέση.

Το *έργο του λεξιλογίου* περιλάμβανε 18 λέξεις, για καθεμιά από τις οποίες δίνονταν τέσσερις άλλες. Από αυτές οι μαθητές έπρεπε να επιλέξουν εκείνη που έδινε το νόημα της αρχικής.

Τα *έργα συνωνύμων και αντιθέτων* περιλάμβαναν δέκα λέξεις το καθένα. Για την καθεμιά από αυτές οι μαθητές έπρεπε να δώσουν όσα περισσότερα συνώνυμα ή αντίθετα, αντιστοίχως, μπορούσαν.

Σημασιολογική ευχέρεια. Η σημασιολογική ευχέρεια μετρήθηκε σε δύο διαφορετικές λέξεις, στις οποίες δόθηκαν και οι μεταμνημονικές εκτιμήσεις. Ήταν τα ουσιαστικά 'περιστολή' και 'συναναστροφή'. Η επιλογή τους έγινε με βάση τα παρακάτω κριτήρια:

α) Αποτελούσαν μέρος του λεξιλογίου που περιλαμβάνεται στο σχολικό εγχειρίδιο της Νεοελληνικής Γλώσσας της Α' Γυμνασίου. Κατά συνέπεια τις είχαν διδαχθεί όλοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα.

β) Διαφέρει η συνειρμική τους αξία. Η συνειρμική αξία ουσιαστικών της ελληνικής γλώσσας έχει μετρηθεί στο παρελθόν από τις Μάνιου-Βακάλη, Κωσταριδίου-Ευκλείδη, και Συγκολλίτου (1979) σε φοιτητικό πληθυσμό. Η συνειρμική αξία της λέξης 'περιστολή' είναι 2.7 και της λέξης 'συναναστροφή' 8.5. Κατά συνέπεια διαφέρουν μεταξύ τους στον αριθμό των συνειρμών που ενεργοποιούν.

Τα έργα σημασιολογικής ευχέρειας για την καθεμιά από τις λέξεις αυτές ήταν:

Συνειρμοί: Ζητούνταν να δοθούν οι λεκτικοί συνειρμοί που έφερνε στο νου η λέξη-ερέθισμα (Ποιες άλλες λέξεις σου φέρνει στο νου;) Οι συμμετέχοντες έπρεπε να δώσουν όσο γίνεται περισσότερες λέξεις μέσα σε ένα λεπτό.

Προτάσεις: Ζητούνταν από τους συμμετέχοντες να γράψουν όσο γίνεται περισσότερες προτάσεις που να περιέχουν τη σχετική λέξη (σε χρόνο ενός λεπτού).

Ορισμός: Ζητιόταν από τους συμμετέχοντες να δώσουν τον ορισμό (το νόημα της λέξης με δικά τους λόγια).

Μεταμνημονικές εκτιμήσεις. Αμέσως μόλις παρουσιαζόταν η λέξη-ερέθισμα και πριν προχωρήσουν στην απάντηση των έργων σημασιολογικής ευχέρειας, οι συμμετέχοντες έδιναν τις παρακάτω εκτιμήσεις: (Εκτιμήσεις φάσης πριν τη σημασιολογική επεξεργασία.)

α) Πόσο οικεία σου φαίνεται η λέξη αυτή;

β) Πόσο συχνά την έχεις συναντήσει στο παρελθόν;

γ) Πόσο πρόσφατα την έχεις συναντήσει;

δ) Πόσο καλά την ξέρεις;

Οι απαντήσεις στις ερωτήσεις αυτές δίνονταν σε τετράβαθμη κλίμακα με τις ακόλουθες διαβαθμίσεις: 1 = καθόλου (οικεία / συχνά / καλά), 2 = λίγο, 3 = αρκετά, 4 = πολύ. Η κλίμακα για την ερώτηση του προσφάτου ήταν: 1 = στους τελευταίους δύο μήνες, 2 = στους τελευταίους έξι μήνες, 3 = τον τελευταίο χρόνο, 4 = πάνω από ένα χρόνο.

Αφού έδιναν τις απαντήσεις στα έργα συνειρμών, προτάσεων, και ορισμού (φάση μετά τη σημασιολογική επεξεργασία), οι συμμετέχοντες έπρεπε να απαντήσουν στην ακόλουθη ερώτηση. "Πόσο καλά την ήξερες τη λέξη αυτή;" Η απάντηση δινόταν σε όμοια κλίμακα 4 σημείων: 1 = καθόλου έως 4 = πολύ. Η εκτίμηση αυτή ζητήθηκε για να διερευνηθεί η ακρίβεια της αρχικής ΕΓΝΩ, μια και η δεύτερη εκτίμηση δινόταν αφού το άτομο είχε την εμπειρία των απαντήσεων στα σημασιολογικού τύπου έργα.

Διαδικασία - Οδηγίες

Η εξέταση των μαθητών ήταν ομαδική και πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια του σχολικού προγράμματος. Η διάρκεια της εξέτασης ήταν μία σχολική ώρα.

Συγκεκριμένα, ζητήθηκε από τους μαθητές να συμπληρώσουν τα φυλλάδια που τους δίνονταν αφού πρώτα διαβάσουν τις σχετικές οδηγίες στην αρχή. Οι οδηγίες έδιναν πληροφορίες για το

σκοπό της έρευνας: "Το ερωτηματολόγιο αυτό διερευνά το αίσθημα της οικειότητας που δημιουργείται σε σας όταν συναντάτε μια λέξη, δηλαδή πόσο γνωστή σας φαίνεται. Για κάθε λέξη που σας δίνεται ακολουθούν τρεις ομάδες ερωτήσεων. Στην πρώτη ομάδα ζητείται να κάνετε προσωπικές εκτιμήσεις για το πόσο γνωστή σας φαίνεται η λέξη, στη δεύτερη ομάδα ζητείται να δώσετε το τι γνωρίζετε για τη λέξη και, τέλος, στην τρίτη ομάδα ζητείται να αξιολογήσετε τις απαντήσεις σας. Παρακαλούμε να απαντήσετε σε όλες τις ερωτήσεις με τη σειρά που σας δίνονται. Προσπαθήστε να απαντήσετε όσο πιο σωστά και γρήγορα μπορείτε". Ειδικότερες οδηγίες δίνονταν στη συνέχεια για το κάθε έργο χωριστά. Τα έργα λεκτικής ικανότητας δίνονταν χωριστά και πριν από τα έργα σημασιολογικής ευχέρειας.

Αποτελέσματα

Προτού προχωρήσουμε στον έλεγχο των υποθέσεων που αφορούσαν το ΑΟΙ και την ΕΓΝΩ, εφαρμόστηκε μια σειρά αναλύσεων διακύμανσης προκειμένου να διαπιστωθεί αν πραγματικά η διαφορετική συνειρμική αξία των λέξεων-ερέθισμα είχε επιπτώσεις τόσο στην επίδοση στα σημασιολογικά έργα όσο και στις μεταμνημονικές εκτιμήσεις. Στις αναλύσεις αυτές εξαρτημένες μεταβλητές ήταν οι επιδόσεις ή οι μεταμνημονικές εκτιμήσεις στις δύο λέξεις-ερέθισμα και ανεξάρτητες μεταβλητές η ηλικία και το φύλο. Ενδοϋποκειμενικός παράγοντας ήταν το έργο. Από τις αναλύσεις αυτές φάνηκε ότι υπήρχαν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ όλων των επιδόσεων και εκτιμήσεων στις δύο λέξεις-ερέθισμα. Οι σχετικοί μέσοι όροι, τυπικές αποκλίσεις και F για τις δύο λέξεις-ερέθισμα στη σύγκριση μεταξύ τους δίνονται στον Πίνακα 1.

Αυτό που πρέπει ιδιαίτερα να επισημανθεί στον Πίνακα 1 είναι η χαμηλή επίδοση στα σημασιολογικά έργα και των δύο λέξεων-ερέθισμα και ιδιαίτερα στη λέξη 'περιστολή'. Αντιθέτως το εκτιμώμενο ΑΟΙ κυμαινόταν σε επίπεδο του "λίγο" (1.774) για τη λέξη 'περιστολή' και άνω

του "αρκετά" (3.137) για τη λέξη 'συναναστροφή'. Αυτό υποδηλώνει ότι οι μαθητές αισθάνονταν ότι είχαν κάποια ή αρκετή οικειότητα με τις λέξεις-ερέθισμα παρόλο που οι επιδόσεις, τουλάχιστον σε έργα προτάσεων και ορισμού, ήταν εξαιρετικά χαμηλές. Μόνο στους συνειρμούς υπήρχε κάποιο ικανοποιητικό επίπεδο απάντησης. Γενικώς οι μεταμνημονικές εκτιμήσεις για τη λέξη 'συναναστροφή' έδειχναν ότι οι μαθητές είχαν πιο συχνή και πιο πρόσφατη επαφή με αυτήν παρά με τη λέξη 'περιστολή' και ότι τη γνώριζαν καλύτερα από ό,τι την 'περιστολή'. Τέλος, η ΕΓΝΩ μετά τη σημασιολογική επεξεργασία έτεινε να είναι χαμηλότερη της ΕΓΝΩπ, πράγμα που αντανακλά μια πιο αισιόδοξη εκτίμηση κατά τη διαδικασία αναγνώρισης από ό,τι μετά την ανάκληση (ή στην περίπτωση μας τη σημασιολογική επεξεργασία).

Για να κατανοήσουμε καλύτερα τα αποτελέσματα αυτά και για τον έλεγχο των υποθέσεων εφαρμόστηκε στη συνέχεια ανάλυση διαδρομών χρησιμοποιώντας το στατιστικό πακέτο EQS (Bentler, 1993). Η ανάλυση διαδρομών εφαρμόστηκε αρχικά στα δεδομένα της λέξης 'περιστολή' και μετά στα δεδομένα της λέξης 'συναναστροφή'. Ο στόχος ήταν να δούμε αν οι μεταμνημονικές εμπειρίες διαμορφώνονται υπό την επίδραση διαφορετικών παραγόντων ανάλογα

με τη συνειρμική αξία της λέξης-ερέθισμα. Στην πραγματικότητα αυτή η προσέγγιση στο χειρισμό των δεδομένων εξυπονεί ότι η κάθε λέξη-ερέθισμα αντιμετωπίζεται ως ατομική περίπτωση και η σύγκριση των προτύπων των σχέσεων αποσκοπεί να διευκρινίσει τι είναι κοινό στους παράγοντες που επηρεάζουν το ΑΟΙ ή την ΕΓΝΩ και τι διαφέρει όταν μεταβάλλεται το πλήθος των σημασιολογικών συνδέσεων της λέξης.

Στο μοντέλο που ελέγχθηκε, η επίδοση στα τέσσερα έργα λεκτικής ικανότητας αντιπροσωπευόταν με μια τιμή (Λεκτική Ικανότητα), η οποία προήλθε από το άθροισμα των επιδόσεων στο κάθε επιμέρους έργο λεκτικής ικανότητας. Το ίδιο ισχύει και για την επίδοση στα έργα σημασιολογικής ευχέρειας (Σημασιολογική Ευχέρεια). Η χρήση μιας αθροιστικής τιμής ήταν αναγκαία διότι όπως φάνηκε από τις επιδόσεις στη λέξη 'περιστολή', οι περισσότεροι μαθητές έδιναν ελάχιστες λέξεις-συνειρμούς και δεν μπορούσαν να σχηματίσουν πρόταση ή να δώσουν τον ορισμό της λέξης-ερέθισμα. Έτσι, δεν είχε νόημα να γίνει διαφοροποίηση των επιδόσεων στα διάφορα σημασιολογικά έργα για τον έλεγχο ειδικότερων υποθέσεων. Η ίδια διαδικασία εφαρμόστηκε και στις επιδόσεις της λέξης 'συναναστροφή' για να καταστεί δυνατή η σύγκριση μεταξύ των δύο μοντέλων.

Πίνακας 1

Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις επιδόσεων στα έργα σημασιολογικής ευχέρειας και μεταμνημονικών εκτιμήσεων ως συνάρτηση της λέξης-ερέθισμα

Έργα	Λέξη-ερέθισμα		F (1, 242)	p
	Περιστολή	Συναναστροφή		
Συνειρμοί	.391 (.980)	1.319 (1.622)	68.91	.000
Προτάσεις	.008 (.090)	.690 (.996)	114.66	.000
Ορισμός	.137 (.490)	.569 (.711)	93.06	.000
ΑΟΙ	1.774 (.862)	3.137 (.964)	277.78	.000
ΕΣΥΧ	1.625 (.759)	2.750 (.914)	231.80	.000
ΕΠΡΟ	*2.661 (1.203)	1.782 (1.011)	70.95	.000
ΕΓΝΩπ	1.766 (.887)	2.940 (.961)	199.70	.000
ΕΓΝΩμ	1.544 (.752)	2.871 (1.026)	276.17	.000

Σημείωση: * Η μεγαλύτερη τιμή αντιστοιχεί σε λιγότερο πρόσφατο.

Δίκτυο σχέσεων της λέξης-ερέθισμα 'περιστολή'

Το μοντέλο των σχέσεων που επιβεβαιώθηκε στα δεδομένα της λέξης 'περιστολή' είχε τους ακόλουθους δείκτες: $\chi^2(9) = 7.393$, $p = .596$, *Comparative Fit Index (CFI)* = 1.000. Το μοντέλο αυτό απεικονίζεται στο Σχήμα 1.

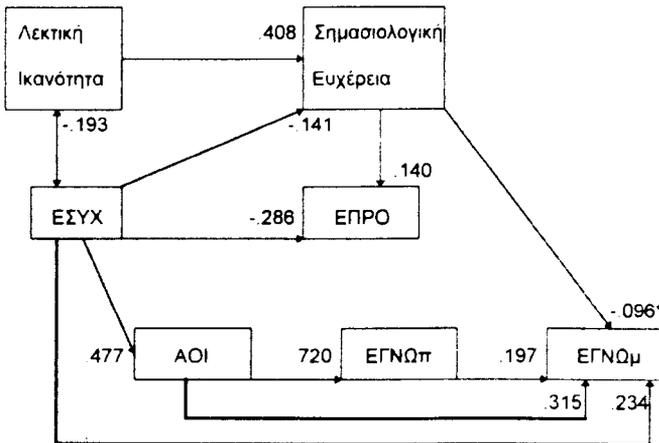
Όπως φαίνεται στο Σχήμα 1, το ΑΟΙ επηρεάζονταν άμεσα, και σε αρκετά υψηλό βαθμό, από την ΕΣΥΧ, ενώ δεν επηρεαζόταν καθόλου από την ΕΠΡΟ. Αυτά τα ευρήματα είναι σε συμφωνία με την Υπόθεση 1. Το ΑΟΙ όμως δε συσχετιζόταν καθόλου με τη σημασιολογική ευχέρεια, όπως προέβλεπε η Υπόθεση 2. Αντιστοίχως, η ΕΓΝΩπ (φάση πριν τη σημασιολογική επεξεργασία) συνδεόταν πολύ ισχυρά με το ΑΟΙ και έμμεσα με την ΕΣΥΧ αλλά καθόλου με τη Σημασιολογική Ευχέρεια. Αυτό σημαίνει ότι η ΕΓΝΩπ στηρίζεται στο ΑΟΙ όταν δεν υπάρχει σημασιολογική γνώση πάνω στην οποία να στηριχθεί η σχετική εκτίμηση. Η ΕΓΝΩμ (φάση μετά τη σημασιολογική επεξεργασία) επηρεαζόταν άμεσα από την ΕΣΥΧ, το ΑΟΙ, και την ΕΓΝΩπ (φάση πριν από τη σημασιολογική εξέταση), αλλά και από τη Σημασιολογική Ευχέρεια, αν και η σχέση αυτή ήταν οριακά ση-

μαντική. Αυτό εξυπονοεί ότι μετά την επεξεργασία των σημασιολογικών έργων, το άτομο επηρεάζεται από την ενεργοποίηση των σχετικών σημασιολογικών δικτύων. Απλώς στην περίπτωση της λέξης 'περιστολή', όπου η Σημασιολογική Ευχέρεια είναι πολύ χαμηλή, η σχέση είναι χαμηλή. Άρα η ΕΓΝΩμ έχει σχέση με τη σημασιολογική επεξεργασία, όπως προέβλεπε η Υπόθεση 3, αλλά αυτό ισχύει για την ΕΓΝΩμ.

Τέλος σε ό,τι αφορά την Υπόθεση 4, που αναφερόταν στην επίδραση της Λεκτικής Ικανότητας στο ΑΟΙ και ΕΓΝΩ, βρέθηκε ότι στην περίπτωση της λέξης 'περιστολή', δεν υπήρχε καμιά τέτοια άμεση επίδραση. Η επίδραση της Λεκτικής Ικανότητας ήταν άμεση και αρκετά σημαντική μόνο στην επίδοση στα έργα σημασιολογικής ευχέρειας. Άρα δεν επιβεβαιώθηκε η Υπόθεση 4.

Δίκτυο σχέσεων της λέξης-ερέθισμα 'συναναστροφή'

Το προηγούμενο μοντέλο εφαρμόστηκε και στα δεδομένα της λέξης 'συναναστροφή' αλλά δεν επιβεβαιώθηκε. Το τελικό μοντέλο που περιέγραψε με ακρίβεια τις σχέσεις των μεταβλητών στη λέξη-ερέθισμα 'συναναστροφή' είχε τους

Σχήμα 1: Το δίκτυο των σχέσεων στη λέξη 'περιστολή'
 Σημείωση: *Μη σημαντικό σε επίπεδο .055

ακόλουθους δείκτες: $\chi^2(6) = 5.660, p = .462, CFI = 1.000$. Το μοντέλο αυτό δίνεται στο Σχήμα 2.

Η εξέταση του Σχήματος 2 δείχνει ότι η Υπόθεση 1 επιβεβαιώθηκε και σε αυτή την περίπτωση, μια και το ΑΟΙ επηρεάζεται από την ΕΣΥΧ αλλά όχι από την ΕΠΡΟ. Στην πραγματικότητα, η ΕΠΡΟ φαίνεται να επηρεάζεται από το ΑΟΙ (το αρνητικό πρόσημο οφείλεται στην κλίμακα μέτρησης, μια και το πολύ πρόσφατο έπαιρνε τη χαμηλότερη τιμή στην κλίμακα προσφάτου ενώ η μεγάλη οικειότητα την υψηλότερη στην κλίμακα οικειότητας).

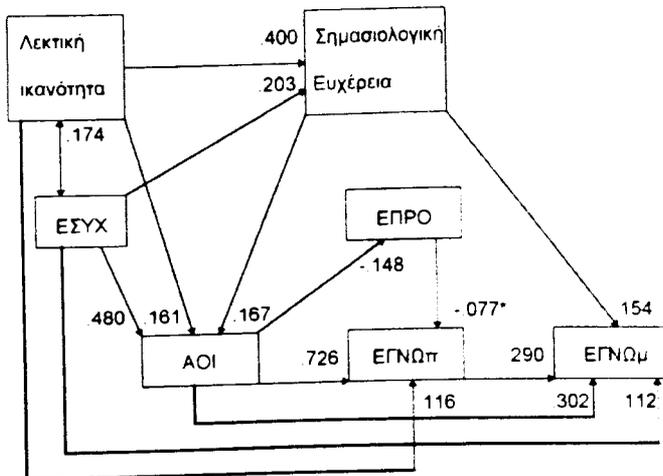
Αυτό που είναι ενδιαφέρον, όμως, είναι ότι το ΑΟΙ στην περίπτωση της λέξης 'συναναστροφή', η οποία έχει υψηλή συνειρμική αξία, συνδεόταν και με τη Σημασιολογική Ευχέρεια αντίθετα με ό,τι συνέβη με τη λέξη 'περιστολή', που είχε χαμηλή συνειρμική αξία. Άρα στην περίπτωση αυτή επιβεβαιώθηκε η Υπόθεση 2. Αυτό σημαίνει ότι μπορεί να συνδέεται με τη σημασιολογική επεξεργασία όταν υπάρχει σχετικό υπόβαθρο.

Αντίστοιχη επίδραση της Σημασιολογικής Ευχέρειας δε βρέθηκε στην ΕΓΝΩπ, ενώ υπήρξε μικρή αλλά σημαντική επίδραση στην ΕΓΝΩμ. Αυτό το εύρημα επιβεβαιώνει το αντίστοιχο του προη-

γούμενου μοντέλου και δείχνει ότι η σημασιολογική επεξεργασία και ενεργοποίηση επηρεάζει την εκτίμηση γνώσης μετά την ανάκληση, δηλαδή μετά την ολοκλήρωση της επεξεργασίας.

Επίσης, επιβεβαιώθηκε το εύρημα ότι το ΑΟΙ επηρεάζει την ΕΓΝΩπ σε πολύ σημαντικό βαθμό, και ότι το ΑΟΙ, ΕΣΥΧ, και ΕΓΝΩπ επηρεάζουν την ΕΓΝΩμ. Άρα δεν επιβεβαιώθηκε η Υπόθεση 3 που προέβλεπε ότι γενικά η ΕΓΝΩ δε θα συνδεόταν με τις ΕΣΥΧ και ΕΠΡΟ, μια που ακόμη και η ΕΠΡΟ ασκούσε μια οριακή επίδραση στην ΕΓΝΩπ. Αυτό το εύρημα εξυπνοεί ότι η ΕΓΝΩπ για τους συμμετέχοντες στην έρευνα δε διαφοροποιούνταν ουσιαστικά από το ΑΟΙ, και επηρεαζόταν από τους ίδιους παράγοντες που επηρεαζόταν και το ΑΟΙ. Μικρή διαφοροποίηση παρουσίαζε η ΕΓΝΩμ, η οποία συνδεόταν πιο συστηματικά με τη Σημασιολογική Ευχέρεια.

Τέλος, αντίθετα προς το προηγούμενο μοντέλο, υπήρξε άμεση επίδραση της Λεκτικής Ικανότητας στην ΕΓΝΩπ αλλά και στο ΑΟΙ. Επίσης, η Λεκτική Ικανότητα επηρέαζε το ΑΟΙ και την ΕΓΝΩπ και έμμεσα μέσω της Σημασιολογικής Ευχέρειας. Αυτά τα ευρήματα επιβεβαιώνουν την Υπόθεση 4 και ενισχύουν την άποψη ότι το

Σχήμα 2: Το δίκτυο των σχέσεων στη λέξη 'συναναστροφή'
 Σημείωση: *Μη σημαντικό σε επίπεδο .053.

ΑΟΙ μπορεί να συνδέεται και με τη σημασιολογική επεξεργασία. Ωστόσο η επίδραση της ΕΣΥΧ ήταν πολύ ισχυρότερη από αυτήν της Σημασιολογικής Ευχέρειας και στα δύο μοντέλα.

Συζήτηση

Η έρευνα αυτή αποσκοπούσε να συμβάλει στη συζήτηση που αφορά τη φύση μιας μεταμνημονικής εμπειρίας, του αισθήματος οικειότητας. Όπως φάνηκε από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας, υπάρχουν δύο κύριες θεωρητικές προσεγγίσεις του θέματος. Η πρώτη υποστηρίζει ότι το ΑΟΙ είναι έκφανση της διαδικασίας αναγνώρισης και αντίστοιχο της απάντησης 'γνωρίζω' (σε αντιδιαστολή προς το 'θυμάμαι') και επηρεάζεται από την οικειότητα προς τη λέξη-ερέθισμα. Η οικειότητα προσδιορίζεται από τη συχνότητα ή/και αντιληπτική ομοιότητα της λέξης-ερέθισμα με λέξεις ήδη γνωστές. Μια εναλλακτική άποψη είναι ότι το ΑΟΙ επηρεάζεται και από την ενεργοποίηση των σχετικών σημασιολογικών δικτύων.

Η δεύτερη θεωρητική προσέγγιση του θέματος υποστηρίζει ότι το ΑΟΙ είναι διαφορετικό από το 'γνωρίζω', προηγείται αυτού, και εκφράζει μια εκτίμηση της ευχέρειας στη γνωστική επεξεργασία. Επιπλέον, αποδίδει την ευχέρεια αυτή σε παράγοντες του παρελθόντος. Αυτή η προσέγγιση θεωρεί ότι το ΑΟΙ είναι προϊόν συμπερασματικών διεργασιών αλλά δεν προσδιορίζει με ακρίβεια το είδος των πληροφοριών που αποτελούν τη βάση για τη συναγωγή του συμπερασμού της ευχέρειας ή του παρελθόντος. Το ζητούμενο της έρευνας αυτής ήταν να διευκρινιστεί αν η εκτίμηση της ευχέρειας έχει πηγή της τη συχνότητα επαφής με το σχετικό ερέθισμα, την πρόσφατη επαφή με αυτό ή την ευχέρεια στη σημασιολογική επεξεργασία του.

Τα αποτελέσματά μας έδειξαν ότι:

(α) Το ΑΟΙ προσδιορίζεται κυρίως από τη συχνότητα επαφής με τη λέξη-ερέθισμα, όπως αυτή εκτιμάται από το άτομο (ΕΣΥΧ).

(β) Η σημασιολογική ευχέρεια συμβάλλει μόνο όταν υπάρχει σχετικό σημασιολογικό υπόβα-

θρο. Η επίδραση αυτή, μάλιστα, είναι αρκετά περιορισμένη σε σχέση με την επίδραση της ΕΣΥΧ.

γ) Η ΕΓΝΩ είναι πολύ συγγενής προς το ΑΟΙ και επηρεάζεται από τους ίδιους παράγοντες που επηρεάζεται αυτό. Αντίθετα μάλιστα από την πρόβλεψη της Υπόθεσης 3, δεν επηρεάζονταν από την επίδοση στα έργα σημασιολογικής ευχέρειας.

(δ) Η λεκτική ικανότητα επηρεάζει σημαντικά την επίδοση στα έργα σημασιολογικής ευχέρειας αλλά όχι τις μεταμνημονικές εκτιμήσεις. Μικρή επίδραση υπάρχει μόνο όταν η λέξη-ερέθισμα διαθέτει κάποιο σχετικά εκτενές σημασιολογικό δίκτυο. Η λεκτική ικανότητα στην περίπτωση αυτή φαίνεται να διευκολύνει την πρόσβαση προς το δίκτυο αυτό και την αναγνώριση ότι υπάρχει γνώση σχετική με τη λέξη.

Τι συνεπάγονται τα δεδομένα αυτά ως προς τη φύση του αισθήματος οικειότητας; Κατ' αρχήν θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η έρευνα μετρούσε τη σχέση ΕΣΥΧ με το ΑΟΙ και όχι τη σχέση αντικειμενικής συχνότητας των λέξεων-ερεθισμάτων με το ΑΟΙ. Και αυτό διότι δεν υπάρχει, ακόμη, στα ελληνικά καταγραφή της αντικειμενικής συχνότητας των λέξεων όπως στα αγγλικά με το έργο των Kucera και Francis (1967). Η ΕΣΥΧ αποτελεί μια υποκειμενική εκτίμηση της συχνότητας μιας λέξης, η οποία ενδεχομένως να επηρεάζεται και από άλλους παράγοντες. Παρ' όλα αυτά, οι μαθητές σαφώς έδιναν υψηλότερο ΕΣΥΧ στη λέξη 'συναναστροφή' (ΜΟ=2.750) από ό,τι στη λέξη 'περιστολή' (ΜΟ=1.625). Αυτό αντιστοιχεί στη διαφορά συνειρμικής αξίας, η οποία θεωρείται ότι συναρτάται με τη συχνότητα χρήσης (Βακάλη et al., 1979).

Έχοντας αυτό υπόψη, μπορούμε να συναγάγουμε ότι η σχέση συχνότητας με την οικειότητα είναι σημαντική και ισχυρή ακόμη και σε μεταγνωστικό επίπεδο (ΕΣΥΧ - ΑΟΙ). Στο ΑΟΙ ενδεχομένως συνεισέφερε και η αντιληπτική ομοιότητα των λέξεων-ερεθισμάτων 'περιστολή'-συναναστροφή' με τα επιμέρους συστατικά τους (περιστολή / συν-ανα-στροφή), αν και αυτό δεν μπορεί να αποδειχθεί αντικειμενικά. Υπάρχουν ωστόσο ενδείξεις ότι τα παιδιά έδιναν ως λέξεις-

συνειρμούς τα συστατικά των λέξεων-ερεθισμάτων γιατί αυτές τους έρχονταν άμεσα στο νου. Κοντά σ' αυτές τις δύο πηγές που συμβάλλουν στο ΑΟΙ υπήρχε και η επίδραση της σημασιολογικής ενεργοποίησης, αν και σε μικρότερο βαθμό. Άρα οι δύο παράγοντες που συμβάλλουν στην αναγνώριση και στην απάντηση 'γνωρίζω' συμβάλλουν και στο ΑΟΙ.

Επιπλέον, η στενή σχέση του ΑΟΙ με την ΕΓΝΩ ενισχύει την άποψη ότι το ΑΟΙ συνδέεται με τις διαδικασίες αναγνώρισης. Τα δεδομένα μας υποδηλώνουν, μάλιστα, ότι η σχέση αυτή ισχύει ιδίως για τη φάση πριν τη σημασιολογική επεξεργασία, δηλαδή για τη φάση αναγνώρισης και όχι της ανάκλησης. Στη φάση ανάκλησης αυξάνει η επίδραση των σημασιολογικών διεργασιών, όπως υποστηρίζουν οι θεωρητικοί της μνήμης, αλλά δεν υποκαθιστούν τις επιδράσεις των παραγόντων που επηρεάζουν την αναγνώριση. Και εδώ φαίνεται η διαφορά των διαδικασιών μνήμης και της απάντησης 'γνωρίζω'/'θυμάμαι' από τις μεταμνημονικές εκτιμήσεις για το πόσο καλά γνωρίζει το άτομο κάτι. Η δεύτερη εκτίμηση, η ΕΓΝΩ, είναι άμεση συνάρτηση του ΑΟΙ και όχι της σημασιολογικής ευχέρειας και της ανάκλησης. Και αυτό διότι οι μεταμνημονικές εκτιμήσεις αλληλοεπηρεάζονται και αποτελούν ένα σύστημα ανεξάρτητο από το γνωστικό αν και σχετίζεται με αυτό. Αυτό άλλωστε φάνηκε και σε άλλες έρευνες που αφορούσαν το ΑΟΙ αλλά και το αίσθημα δυσκολίας (Efklides, Papadaki, Papantoniou, & Kiosseoglou, 1997. Efklides, Papadaki, Papantoniou, & Kiosseoglou, 1998. Ευκλείδη, Σαμαρά, & Πετροπούλου, 1996). Οι έρευνες αυτές έδειξαν υψηλές αλληλοσυσχετίσεις μεταξύ των μεταγνωστικών εμπειριών αλλά χαμηλές συσχετίσεις με τις επιδόσεις σε γνωστικά έργα. Οι μεταμνημονικές, και γενικότερα οι μεταγνωστικές εμπειρίες, είναι προϊόντα συμπερασματικών διεργασιών, που αφορούνται από χαρακτηριστικά των γνωστικών διεργασιών αλλά δεν ταυτίζονται με τις γνωστικές διεργασίες.

Τέλος, σε σχέση με την άποψη του Whittlesea (1993) ότι το ΑΟΙ αποτελεί συμπέρασμα και απόδοση της γνωστικής ευχέρειας σε

παράγοντες του παρελθόντος αυτό επιβεβαιώθηκε, μια και το ΑΟΙ βρέθηκε ότι συνδέεται με την ΕΣΥΧ αλλά όχι με την ΕΠΡΟ, η οποία αφορά την πιο κοντική προς το παρόν εκτίμηση. Η ΕΠΡΟ βρέθηκε να επηρεάζει την ΕΓΝΩ στη λέξη-ερέθισμα με υψηλή συνειρμική αξία, τη 'συναναστροφή'. Αυτό ενδεχομένως υποδηλώνει μια διαφοροποίηση του ΑΟΙ από την ΕΓΝΩ. Αυτό όμως πρέπει να επιβεβαιωθεί και σε άλλες έρευνες.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι η έρευνα αυτή, χρησιμοποιώντας μόνο μεταμνημονικές μετρήσεις κατέληξε σε συμπεράσματα για τη φύση του ΑΟΙ παρόμοια με αυτά από έρευνες που κινούνται σε καθαρά γνωστικό επίπεδο. Βρέθηκε ότι το ΑΟΙ συνδέεται με τις διαδικασίες αναγνώρισης αλλά ως μεταμνημονική εμπειρία έχει ορισμένα χαρακτηριστικά που τη διαφοροποιούν από τις καθαρά μνημονικές διεργασίες. Η περαιτέρω διερεύνηση του θέματος θα συντελέσει στην πλήρη κατανόηση του ΑΟΙ αλλά και της συγγενούς του εμπειρίας 'γνωρίζω'. Θα πρέπει όμως να επισημανθεί ότι για να επιβεβαιωθούν τα ευρήματά μας θα πρέπει να διευρυνθεί η σχετική έρευνα με ομάδες λέξεων υψηλής και χαμηλής συνειρμικής αξίας και όχι μεμονωμένες λέξεις, όπως έγινε σε αυτή τη μελέτη. Με τον τρόπο αυτό θα ξεπεραστούν ενδεχόμενες ιδιοσυγκρασιακές σχέσεις που οφείλονται στις συγκεκριμένες λέξεις-ερεθίσματα που χρησιμοποιήθηκαν. Μια διεύρυνση της συγκεκριμένης έρευνας θα ήταν χρήσιμη και προς την κατεύθυνση της διαφοροποίησης του ΑΟΙ από το 'γνωρίζω' και το 'γνωρίζω καλά' (την εκτίμηση που ζητήσαμε σε αυτή την έρευνα). Μια τέτοια έρευνα θα συντελούσε στην κατανόηση του πλούτου της υποκειμενικής εμπειρίας και στη διαπίστωση ενδεχόμενης χρήσης διαφορετικών διαδικασιών για τη διαμόρφωσή τους. Οι παραπάνω διαπιστώσεις δείχνουν ότι η μνημονική έρευνα μπορεί να εμπλουτισθεί μέσα από τα δεδομένα των μεταμνημονικών εμπειριών, ώστε να καταλήξουμε σε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα της λειτουργίας της μνήμης αλλά και των υποκειμενικών εμπειριών που τη συνοδεύουν.

Βιβλιογραφία

- Anderson, J. R., & Bower, G. H. (1972). Recognition and retrieval processes in free recall. *Psychological Review*, 79, 97-123.
- Anderson, J. R., & Bower, G. H. (1974). A propositional theory of recognition memory. *Memory & Cognition*, 2, 406-412.
- Baddeley, A. D. (1982). Domains of recollection. *Psychological Review*, 89, 708-729.
- Bentler, P. M. (1993). EQS: *Structural equations program manual* (2nd ed.). Los Angeles, CA: BMDP Statistical Software.
- Connie, C. M., & Mullennix J. (1990). Word familiarity and frequency in visual and auditory word recognition. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory and Cognition*, 16(6), 1084-1096.
- Dewhurst, S. A., & Hitch, G. J. (1997). Illusions of familiarity caused by cohort activation. *Psychonomic Bulletin and Review*, 4, 566-571.
- Efklides, A., Papadaki, M., Papantoniou, G., & Kiosseoglou, G. (1997). The effects of cognitive ability and affect on school mathematics performance and feelings of difficulty. *The American Journal of Psychology*, 110(2), 225-258.
- Efklides, A., Papadaki, M., Papantoniou, G., & Kiosseoglou, G. (1998). Individual differences in feelings of difficulty: The case of school mathematics. *European Journal of Psychology of Education*, XIII(2), 207-226.
- Ekstrom, R. B., French, J. W., & Harman, H. H. (1976). *Manual for kit of factor-referenced cognitive tests*. Princeton, NJ: Educational Testing Service.
- Ευκλείδη, Α., Σαμαρά, Α., & Πετροπούλου, Μ. (1996). Η μικρο- και μακρο-εξέλιξη των μεταγνωστικών εμπειριών: Η επίδραση των διάφορων φάσεων λύσης προβλήματος και ατομικών διαφορών. *ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ, Το Περιοδικό της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας* 3(2), 1-20.
- Flavell, J. H. (1979). Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive developmental inquiry. *American Psychologist*, 34, 906-911.
- Flavell, J. H., & Wellman, H. M. (1977). Metamemory. In R. V. Kail, Jr. & J. W. Hagen (Eds.), *Perspectives on the development of memory and cognition*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Gardiner, J. M., & Gregg, V. H. (1997). Recognition memory with little or no remembering: Implications for a detection model. *Psychonomic Bulletin and Review*, 4, 474-479.
- Gardiner, J. M., & Java, R. I. (1993). Recognition memory and awareness: An experiential approach. *European Journal of Cognitive Psychology*, 5, 337-346.
- Gregg, V. H., & Gardiner, H. M. (1994). Recognition memory and awareness: A large effect of study-test modalities on "know" responses following a highly perceptual orienting task. *European Journal of Cognitive Psychology*, 6, 131-147.
- Guttentag, R., & Carroll, D. (1997). Recollection-based recognition: Word frequency effects. *Journal of Memory and Language*, 37, 502-516.
- Horton, D. L., & Pavlick, T. J. (1993). Associative relatedness effects in retrieval-based recognition. *Bulletin of the Psychonomic Society*, 31, 19-22.
- Jacoby, L. L., Kelley, C. M., & Dywan, J. (1989). Memory attributions. In H. L. Roediger & F. I. M. Craik (Eds.), *Varieties of memory and consciousness: Essays in honor of Endel Tulving* (pp. 391-422). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Klatzky, R. L. (1984). *Memory and awareness: An information processing perspective*. New York: Freeman.
- Kucera, H., & Francis, W. N. (1967). *Computational analysis of present-day American English*. Providence: Brown University Press.
- Μάνιου-Βακάλη, Μ., Κωσταρίδου-Ευκλείδη, Α., & Συγκολίτου, Ε. (1979). Συνειρμική αξία 1874 ουσιαστικών του ελληνικού λεξιλογίου.

- Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής Α.Π.Θ., 1Η, 225-302.
- Mandler, G. (1980). Recognizing: The judgment of previous occurrence. *Psychological Review*, 87, 252-271.
- Metcalfe, J., Schwartz, B. L., & Joaquim, S. G. (1993). The cue-familiarity heuristic in meta-cognition. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory and Cognition*, 19, 851-861.
- Nelson, D., McKinney, V. M., Gee, N. R., & Janczura-Gerson, A. (1998). Interpreting the influence of implicitly activated memories on recall and recognition. *Psychological Review*, 105, 299-324.
- Reder, L. M. (1987). The role of elaborations in memory for prose. *Cognitive Psychology*, 11, 221-234.
- Reder, L. M. (1988). Strategic control of retrieval strategies. In G. Bower (Ed.), *The psychology of learning and motivation* (Vol. 22). San Diego, CA: Academic Press.
- Reder, L. M., & Ritter F. E. (1992). What determines initial feeling of knowing? Familiarity with question terms, not with the answer. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory and Cognition*, 18, 435-451.
- Schreiber, T. A., & Nelson, D. A. (1993). *Feeling of knowing and retrieval processes*. Unpublished manuscript.
- Underwood, B. J. (1971). Recognition memory. In H. H. Kendler & J. T. Spence (Eds.), *Essays in neobehaviorism*. New York: Appleton-Century-Crofts.
- Wallace, W. P., Stewart, M. T., Shaffer, T. R., & Wilson, J. A. (1998). Are false recognitions influenced by prerecognition processing? *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 24, 299-315.
- Whittlesea, B. (1993). Illusions of familiarity. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory and Cognition*, 19, 1235-1253.
- Yonelinas, A. P. (1995). Receiver-operating characteristics in recognition memory: Evidence for a dual-process model. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 20, 1341-1354.

Factors influencing the formation of feeling of familiarity for words

ANASTASIA EFKLIDES, MARIA PANTAZI, & EKATERINI YAZKOULIDOU
Aristotle University of Thessaloniki, Greece

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

The aim of the study was to identify the factors that influence the feeling of familiarity (FOF) and the related estimation of how well one knows a word (EOK).

The hypotheses tested predicted that FOF will be influenced by the estimate of frequency (EOF) of previous encounters with the stimulus word and by its semantic processing. However, the latter relation would be moderated by the association value of the word. Semantic processing was also expected to affect EOK whereas verbal ability would affect both FOF and EOK. This study involved 248 students of 7th, 8th, and 9th grade of both genders. The students' verbal ability was tested. They were also required to give to two stimulus words, differing in association value, (a) metamemory estimates of FOF, EOF, EOK and recency (EOR) and (b) response to tasks of semantic fluency (production of associations, production of sentences, and definition). The data were analysed with path analysis. It was found that association value of the words differentiated the pattern of interrelations between metamemory estimates and performance on verbal ability and semantic fluency tasks. However, FOF was found to be influenced by EOF and not by EOR, whereas EOK was not influenced by semantic fluency.

Key words: Association value, Feeling of familiarity, Metamemory.

Address: Anastasia Efklides, School of Psychology, Aristotle University of Thessaloniki, Thessaloniki, Greece. Tel.: *30-31-997374, Fax: *30-31-997384, E-mail: efklides@psy.auth.gr